Tudor Arghezi – misticul şi delfinul

Amalia DRĂGULĂNESCU

Key-words: *mysticism, dialogue, missionary, social, universality*

În volumul *Poetica. Douăsprezece moduri de abordare estetică a Poeziei*, Vassilis Vitsaxis afirmă că

> poetul şi misticul, dacă ar încerca să explice aceste momente ale revelaţiei transcosmice, s-ar afla în aceeaşi situaţie cu un delfin imaginar căruia i s-ar cere să ia parte la o discuţie importantă a constructorilor de nave despre mecanismele mişcării în mare ! (Vitsaxis 2000: 165).

Într-o situaţie aproape similară se află şi criticul care încearcă să se refere la *misticismul* poeziei argheziene. De aceea, vom lua drept mărturie consideraţiile Ioanei Pârvulescu dintr-un articol din „România literară" despre aspectul amintit. După cum se ştie, dacă s-ar realiza un top al clişeelor critice, după „Luceafărul poeziei româneşti", pe locul al doilea s-ar afla, probabil, formula „între credinţă şi tăgadă", referitoare la creaţia lui T. Arghezi. Exegeta analizează la un moment dat câteva versuri dintr-un *Psalm* arhicunoscut: „Te drămuiesc în zgomot şi-n tăcere/ Şi te pândesc în timp, ca pe vânat,/ Să văd: eşti şoimul meu cel căutat ?/ Să te ucid ? Sau să-ngenunchi a cere ?", subliniind că „încă din această primă strofă se întrevăd cele două variante ale cerului arghezian: cu un Dumnezeu care poate fi doborât prin negare, ucis, pentru că nu ascultă când i se cere acest lucru, sau cu un Dumnezeu al credinţei supuse: oricum, cu un Dumnezeu. Se vede limpede că în ambele variante cerul lui Arghezi e cu şoim" (Pârvulescu 2008: 8).

În ceea ce priveşte strofa următoare - „Pentru credinţă şi pentru tăgadă,/ Te caut dârz şi fără de folos./ Eşti visul meu din toate cel frumos/ Şi nu-ndrăznesc să te dobor din cer grămadă", întrebarea iniţială oscilantă îşi găseşte deja răspunsul - „Nu-ndrăznesc să te dobor din cer", prin urmare nu este aleasă tăgada, ci *credinţa*. Substantivul cu valoare adverbială „grămadă", discordant, deţine o nuanţă aproape circumstanţială, cu privire la modalitatea primitivă, oarecum grosieră, a minţii omeneşti care încearcă să înţeleagă sau uneori să-şi reprezinte dumnezeirea în limite exclusiv omeneşti. Se ştie că la T. Arghezi există şi astfel de reprezentări, comune: Dumnezeu văzut ca un moşneag cu barbă, sfinţii ca nişte bătrânei simpatici ş.a., însă numai în măsura în care trebuie asigurat un minim confort de lectură pentru majoritatea cititorilor şi oferind o cheie ironică/ parodică celor avizaţi. Revenind, aşadar, la problema analizată, nu se cunoaşte, în cele din urmă, dacă cel ce a ales este dispus să îngenuncheze sau nu în faţa divinităţii. Urmează, explică Ioana Pârvulescu, un ocol metaforic, deşi se pare că aici cade, de fapt, centrul de greutate

„Philologica Jassyensia", An VI, Nr. 2 (12), 2010, p. 51–56

BDD-A944 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:39 UTC)

al întregului discurs liric: „Ca-n oglindirea unui drum de apă,/ Pari când a fi, pari când că nu mai eşti”. În poezia de tip european, într-adevăr, o astfel de dialectică este soluționată, de cele mai multe ori, printr-o metaforă. În spiritul poeziei non-europene, care nu îi era cu totul străin scriitorului, metafora este mai degrabă evitată, dacă nu interzisă cu desăvârşire, dubla reflectare fiind un aspect des întâlnit în micropoemele japoneze, de exemplu (stelele din rouă, celebra broască din lac a lui Matsuo Basho etc.). Poetul preferă în acest caz o comparație, răsturnată însă, la nivel ideatic, în sensul că de obicei simbolul taurului (aici ambivalent) este asociat cu divinitatea (sau cel puțin cu un aghiotant divin al unuia dintre evanghelişti). Aşadar, „Te-ntrezării în stele, printre peşti,/ Ca taurul sălbatec când se-adapă”. Tot în acest context, se poate pune întrebarea cum de este Arghezi un poet cu propensiune mistică, de vreme ce a folosit în scrierile sale nenumărate cuvinte de o mare concretețe, fiind acuzat, după cum se ştie, de „poezie leneşă”, de către Ion Barbu. Apetența pentru seriile substantivale este vădită în poezia non-europeană deja menționată; cu toate acestea, doza de inefabil este sporită, precum şi comunicarea cu esențele superioare. Acest lucru ne aduce aminte de superbul micropoem al lui Nikos Kazantzakis: „I-am spus migdalului:/ Frate, vorbeşte-mi despre Dumnezeu/ Şi migdalul a înflorit”. Tot scriitorul grec, în scurtele eseuri literare din *Raport către El Greco* afirmă că

> fiecare cuvânt este o coajă extrem de tare care închide în ea o uriaşă forță explozivă; ca să descoperi ce vrea să spună, trebuie să o laşi să explodeze ca un obuz şi să elibereze astfel sufletul pe care îl ține închis (Kazantzakis 1986: 479).

Iată un alt exemplu arghezian, dintre multe altele, în care abundența substantivelor este, paradoxal, o dovadă a pogorârii divinității mai aproape de lume, însă nu neapărat la modul panteist, blagian:

> E pardosită lumea cu lumină,/ Ca o biserică de fum şi de răşină// (...)// Rece, fragilă, nouă, virginală/ Lumina duce omenirea-n poală// (...)// Pietrişul roşu, boabe, al grădinii/ Îi sunt bătuți şi risipiți ciorchinii.// (...)// Din învierea sufletului, de izvor,/ Beau caprele-amintirilor,

iar acestea sunt doar câteva versuri din *Vânt de toamnă*. Tudor Arghezi intră astfel în comuniune cu sacrul, aidoma Sfinților Părinți, prin intermediul unei viziuni nealterate de problematizări de ordin teologic sau metafizic. Relația poetului cu divinitatea este aceea a unui primitiv, după cum am mai amintit, de data aceasta nu în sensul negativ al termenului, ci în sensul inocenței primordiale, al unei ne-cunoaşteri (încă pure), pornind de la tipare de care omul modern s-a îndepărtat de mult. În fapt, comuniunea omului cu Dumnezeu rămâne, la acest scriitor, valabilă, chiar dacă îmbracă forme sau manifestări negative, el este în cele din urmă un *homo religiosus*. De aceea ne fascinează întotdeauna versurile din poemul *Niciodată toamna*:

> Niciodată toamna nu fu mai frumoasă/ Sufletului nostru bucuros de moarte./ Palid aşternut e şesul cu mătasă./ Norilor copacii le urzesc brocarte./ Casele-adunate, ca nişte urcioare/ Cu vin îngroşat în fundul lor de lut,/ Stau în ţărmu-albastru-al râului de soare,/ Din mocirla cărui aur am băut.

BDD-A944 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:39 UTC)

Poate că sintagma *umbrei învăluită în umbră* din finalul acestui poem exprimă faptul că poetul se întoarce mereu la sursele, la izvoarele resuscitate ale credinţei, în care îndoiala (tăgada, spun unii) este nu un factor de sciziune a conştiinţei (religioase), ci un catalizator, un ferment al credinţei vii. Deci, din perspectivă arghezian㠹 nu se pune problema existenţei sau inexistenţei lui Dumnezeu, ci numai a imperfecţiunii omului şi a capacităţii sale de a-L percepe, fie prin văzul exterior, fie prin pipăit interior.

Pe de altă parte, între vitalism şi asceză, Arghezi preferă prima variantă, aşa cum proceda şi scriitorul Nikos Kazantzakis care era „certat" aparent cu Hristos, în numele aflării adevărului, adică a lui Hristos. Din această cauză se produce un dezacord, însă numai la nivel gramatical, în versurile finale din *Psalmul* comentat la început: „Singuri acum, în marea ta poveste,/ Rămân cu tine să mă mai măsor". Explicaţia acestei stări de lucruri o oferă tot criticul şi eseistul Vassilis Vitsaxis: „Misticul simte că este una cu acest *tot*, divin şi veşnic. Închide ochii în faţa multora, concentrează mulţimea în *Unu* şi înalţă timpul la veşnicie" (Vitsaxis 2000: 181). *Nemulţumirea faţă de propria persoană* este un vector important care îl face pe poet să caute ceva dincolo de el, mai exact pe cineva, pe care îl priveşte cu un fel de invidie perfect justificată în planul omenescului şi de aici rezultă ambivalenţa poeziei argheziene. Asemenea lucruri se întâlnesc şi în versetele mistice ale Sfântului Simeon Noul Teolog:

> Vino, lumină adevărată/ vino, viaţă veşnică/ vino, mister ascuns.../ vino, lucru de neexprimat.../ vino, lumină care nu apui/ vino, înviere a morţilor/ vino, cel de nevăzut şi de necercetat/ vino, fiinţă care doreşte şi este dorită/ sufletul meu tulburat/ vino, Tu, Singurul, către cel singur/ căci singur sunt...

Probabil că reminiscenţe din această rugă se regăsesc, după propria experienţă mistică de la Cernica, în formă ludică şi uşor arhaizantă, în *Rugăciunea lui Coco* din *Bilete de papagal*:

> Dumnezeule, puternicule şi gingaşule, au eşti pasăre au eşti gând, au eşti stea călătoare; au eşti munte peste luceafăr, au eşti vis, au eşti fără să fii, te ghicesc... Vino la mine cu vântul, vino cu raza, vino cu vuietul lin al întunericului, din pământ, din holdă, din foc şi din gheaţă, din mugetul vacilor şi din scuturarea frunzelor, vino cu morţii, vino cu viii şi cu cei ce nu vor fi. Vino şi ridică-mi cuvintele, ca o bolborosire fierbinte din fundul mâlului care mă robeşte, până la faţa undelor lucii de sus.

Unii ar putea afirma că adevăratul mistic trebuie să renunţe la tot, inclusiv la poezie, până la completa nimicire de sine. Există însă destule excepţii de sfinţi, consideraţi mari mistici, precum Sfântul Ioan al Crucii, Sfânta Tereza de Avila ş.a., care au profesat un fel de senzualism al experienţei mistice, după modelul *Cântării Cântărilor*, pentru a putea traduce această experienţă în termeni omeneşti, fapt ce i-a dus în eroare pe unii credincioşi de rând. În acelaşi sens, lumea poetică arghezian㠹 este percepută cu intensitate senzorială, astfel încât Pompiliu Constantinescu a putut remarca faptul că

> Legănat de îndoială stearpă, răsucit în sine, măcinat de revoltă demonică la începutul dramei lui spirituale, eul arghezian îşi rarefiază progresiv individualismul romantic, îşi regăseşte rezervele primordiale de candoare adamică şi se fixează într-o mistică bucolică, naturistă, păşind din planul contemplaţiei singulare în planul contemplaţiei cosmice (Constantinescu 1940: 116).

BDD-A944 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:39 UTC)

Dacă spațiul de legătură, spațiul comuniunii între om şi divinitate rămâne greu de precizat la T. Arghezi, atunci, în ceea ce priveşte timpul,

> poezia presimte ceea ce descoperă misticii, o viziune unificatoare a lumii, un concert universal în care toate lucrurile se află într-un dialog muzical între ele şi comunică prin intermediul unor *orare misterioase* (Vitsaxis 2000: 174).

Este cazul binecunoscutului poem *Melancolie*, decriptat în mod frecvent ca poezie de dragoste, însă în fapt referitoare la moarte. Instrumentarul casnic, popular, evocat acolo (acul, perdeaua, împletitura, firul/ firele) învăluie el însuşi, eufemizează adică spiritul celei care taie, în cele din urmă, „firul cel mare", altminteri, în cazul în care va fi fost vorba despre iubită, poetul nu ar rosti ultimele versuri: „De departe, simt un jind/ Şi-aş voi să mi se pară". Încă o dată, „turburarea"inițială, „petrecerea" de sorginte eminesciană, semnele unei violențe indirecte (altădată şi adesea exprimată la acest scriitor) şi mai ales *firul cel mare* dau seamă de insinuarea lentă a morții, cealaltă față a iubirii pământeşti.

Altădată, însă tot în această paradigmă, poetul împlineşte fără să vrea miezul spuselor lui P. Kanellopoulos:

> Orice poet adevărat sau cercetător autentic al lumii (al celor văzute şi nevăzute), în clipe binecuvântate, când îngerul Domnului îl ajută să rostogolească piatra care cu greutatea ei îl ține lipit de cele efemere şi pământeşti, vorbeşte din adâncul sinelui (Vitsaxis 2000: 89).

Astfel recitim în *Heruvic*ul lui Arghezi:

> Tot ceasul îmi aduce un dar şi-o jertfă nouă./ De vreme ce lumina primeşte să-mi lumine// (...)// În giulgii clătinate se leagănă cu lacul/ Făptura, pretutindeni de față şi dosită,/ A celui ce cu firul de umbră şi cu acul/ Scânteii, îndeseşte pânza mereu pe sită.

Dincolo de nuanțele intertextuale, rezultanta este versul „Îmi creşte-n suflet iarăşi o strună de vioară", poetul aşteptând ca „să i se lase în vârf o stea din policandru". Tudor Arghezi a realizat întotdeauna o adevărată alchimie lirică a lui *solve et coagula*, referitor la concilierea extremelor, cea sacră şi cea egolatră, elanul mistic îmbinându-se deseori cu accentele ironice. Şerban Cioculescu mai consideră că, la Arghezi,

> Dumnezeu nu-şi mai ascunde însă prezența, manifestându-se în toate făpturile lui şi binevoind chiar a-l bate pe umăr, pe credincios, sau a sta de vorbă cu el, din tinda cerească... (Cioculescu 1971: 105).

Termenul *delfinul* din titlu deține o notă ambiguă, deoarece *misticul* arghezian posedă şi o altă ipostază, a celui implicat în cetate, *misionarul*, în sensul larg al cuvântului, aşa cum apare în *Rugă de vecernie*:

> Dar hotârând privirea, de sus, pe umbra lumii/ Un suflet se strecoară în mine ca o rouă/ Şi-atunci visez cu gloata să bat poteca humii,/ Purtând în vârful lăncii, spre cer, o stea mai nouă.

Asemănarea aproape dureroasă cu Cel de Sus este ilustrată astfel, în mod similar, în *Miez de noapte*:

BDD-A944 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:39 UTC)

> Eu sunt acel pe care l-am visat,/ L-am căutat şi-am vrut să-l născocesc,/ Ca prin gunoiul meu cel omenesc/ Să treacă rază, ager şi curat.// Acel ce-atinge neatins noroiul/ Şi poate duce drum şi peste cer/ Şi să rămâie fier de este fier,/ Rugina-n el să nu-şi puie altoiul.

Pe de altă parte, în *Rugă de seară* este invocat din nou infinitul, cu sentimente îndoite, de adoraţie şi chiar de ură, pe rând, „slava de miligram" a omului amintind de „infuzorii" eminescieni, particulele de pulbere care scânteie totuşi în soare... Chiar şi în *Cântec mut*, un poem dintre cele terestre sau ancorate în social ale lui Arghezi, citim versuri precum „Zăbrelele s-au îndreptat cu faguri de cer/ Şi atârnau candele de stele/ Printre ele".

Un text original, însă având ca subtext versul eminescian „Peste toate o lopată de ţărână se depune", este poemul *Între două nopţi*. „Lopata din odaie" semnifică o exprimare metonimică pentru casa pământească în chip de prefigurare a morţii, arvună a celor de dincolo, cum spun textele sfinte. „Pământul era negru, perdeaua lui albastră" reprezintă o ambivalenţă care soluţionează diferenţa dintre *planetă* şi *substanţă*. Formula incantatorie şi ascendentă în acelaşi timp („Afară bătea vântul. Afară era ploaie.// (...)// Afară bătea ploaia. Afară era vânt") se finalizează cu versul „O stea era pe ceruri. În cer era târziu", reîntoarcerea la statutul terestru fiind, în cele din urmă, dezamăgită, iar încercarea de atingere a idealului, deşi ardentă, totuşi iluzorie: deci omul are datoria de a ajunge la chipul şi asemănarea lui Dumnezeu, însă nu poate fi totuna cu El. Se află aici ilustrarea lui K. Palamas care crede că

> idealul este visul pe care mereu îl vedem şi pe care nu îl trăim. Fiindcă idealul, potrivit frumoasei parabole a poetului, este asemenea statuiei Afroditei din Milo. Veacurile ne-au transmis-o cu mâinile frânte, simbol al idealului care nu îmbrăţişează (Vitsaxis 2000: 113).

Totuşi, împotriva tuturor, V. Vitsaxis afirmă, parafrazăm, că poetul rupe orice legătură, atât cu melosul apolinic, cât şi cu beţia dionisiacă, se cufundă în el însuşi, se îndepărtează de orice formă convenţională şi năruie cele vechi ca să rătăcească într-o lume nouă, unde gândul şi sentimentul, temeliile dialectice tradiţionale ale vechiului, au lăsat locul unui misticism original, care încearcă să înalţe, pe ruinele distrugerii, lumea lui nouă, personală, a negării, cu *forme fără contur*.

Bibliografie

Arghezi 1959: Tudor Arghezi, *Versuri*, prefaţă de Mihai Beniuc, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă.

Cioculescu 1971: Şerban Cioculescu, *Introducere în poezia lui Tudor Arghezi*, Bucureşti, Editura Minerva.

Constantinescu 1940: Pompiliu Constantinescu, *Tudor Arghezi*, Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II".

Kazantzakis 1986: Nikos Kazantzakis, *Raport către El Greco*, traducere de Alexandra Medrea-Danciu, cuvânt înainte de Darie Novăceanu, Bucureşti, Editura Univers.

Pârvulescu 2008: Ioana Pârvulescu, *Fericiţi cei ce tăgăduiesc...*, „România literară", nr. 16.

Vitsaxis 2000: Vassilis Vitsaxis, *Poetica. Douăsprezece eseuri de abordare estetică a Poeziei*, traducere de Elena Lazăr, cuvânt înainte de P.D. Mastrodimitris, Bucureşti, Editura Omonia.

BDD-A944 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:39 UTC)

Tudor Arghezi – the Mystique and the Dolphin

Beginning from the assertion in the volume *Poetics* by Vassilis Vitsaxis, – according which the poet and the mystic person, if they try to explain the moments of grace, of transfiguration and the transgression towards the celestial boundaries, they would be alike a dolphin which should have to participate at a colloque of marritime constructors about the mechanisms of swimming into the sea –, we arrive at the indicible of Arghezi's creation, which, even situated (in a conventional manner till now) between faith and doubt, surpasses this antinomy by the unification of the contraria, and these aspects will be proved by a profound analysis of some eloquent fragments from the Arghezi's poetry.

Institutul de Filologie Română „A. Philippide", Iaşi
România

BDD-A944 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:53:39 UTC)